

УДК 340.132

В.К. Гіжевський
кандидат юридичних наук, професор, проректор,
декан юридичного факультету
Університету економіки та права «КРОК»,
професор кафедри державно-правових дисциплін
А. Шевчук
аспірант Університету економіки та права «КРОК»

Співвідношення санкцій та юридичної відповідальності: проблемні питання

У статті досліджується співвідношення категорій «санкція» і «юридична відповідальність». Аналізуються основні наукові концепції щодо взаємозв'язку даних категорій, які мають теоретико-прикладне значення.

Ключові слова: державний примус, санкція, юридична відповідальність, міри захисту.

В.К. Гижевский
кандидат юридических наук, профессор, проректор,
декан юридического факультета
Университета экономики и права «КРОК»,
профессор кафедры государственно-правовых дисциплин
А. Шевчук
аспирант Университета экономики и права «КРОК»

Соотношение санкций и юридической ответственности: проблемные вопросы

В статье исследуется соотношение категорий «санкция» и «юридическая ответственность». Анализируются основные научные концепции о взаимосвязи данных категорий, которые имеют теоретико-прикладное значение.

Ключевые слова: государственное принуждение, санкция, юридическая ответственность, меры защиты.

V.K. Hizhevskyy
candidate of sciences (law), professor, prorector,
dean of the faculty of law of the University
of economics and law «KROK»,
professor of the department of stste and legal disciplines
A. Shevchuk
Postgraduate of «KROK» University

Correlation of sanctions and legal liability: problematic issues

The article investigates the correlation between categories of «sanction» and «legal liability». The basic scientific concepts of the correlation of these categories, which have theoretical and practical significance, were analyzed.

Key words: state coercion, sanction, legal liability, protection measures.

Постановка проблеми

Питання про співвідношення категорій «санкція» і «юридична відповідальність» завжди були і залишаються важливими проблемами теорії права. Дискусійність цієї проблеми обумовлена неоднозначністю цих понять та різних наукових підходів до їх співвідношення. Теоретичне дослідження їх науковцями стали предметом розгляду ще на початку 70-х років минулого сторіччя. Слід підкреслити, що дискусії тривають і до сьогодні, з урахуванням розвитку загальної теорії права і галузевих юридичних наук.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Деякі питання щодо співвідношення санкцій і юридичної відповідальності були предметом дослідження вчених як на рівні теорії права, так і в межах галузевих наук. Найбільшу увагу питанню співвідношення відповідальності та санкцій у своїх працях приділили С. Алексєєв, Б. Базилева, С. Братусь, О. Вінник, В. Вітрянський, Г. Гуревич, О. Красавчиков, В. Макутов, О. Мурашин, Н. Оніщенко, Б. Пугінський, П. Рабінович, О. Скакун та інші науковці. Незважаючи на висвітлення у юридичній літературі певних аспектів співвідношення відповідальності та санкцій, все ще залишаються окремі дискусійні питання, які потребують комплексного дослідження.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Незважаючи на значний доробок видатних вчених у дослідження проблематики, особливості застосування санкцій як державного примусу та заходу впливу на правопорушника потребують більш глибокого та ґрунтовного дослідження.

Формулювання цілей статті

Мета публікації полягає у дослідженні співвідношення понять «юридична відповідальність» та «санкція» на підставі аналізу існуючих теоретичних досліджень у сфері загальної теорії права і галузевих наук.

Виклад основного матеріалу дослідження

З метою комплексного порівняння понять «юридична відповідальність» та «санкція» слід звернутися до існуючих теоретичних поглядів на ці інститути.

В юридичній літературі найбільш дискусійний характер має проблема самого розуміння санкції та юридичної відповідальності.

У правовій теорії не сформовано єдиного загального погляду на розуміння категорії «санкція». Узагальнюючи існуючі підходи до тлумачення даного інституту, П. Косянчук вирізняє основні лінії сприйняття санкцій: санкція як негативний наслідок правопорушення; санкція як захід впливу на правопорушника; санкція як державний примус; санкція як частина правила [1, с. 27].

Аналіз досліджень юридичної відповідальності на загальнотеоретичному та галузевому рівнях дозволяє стверджувати, що сучасне розуміння юридичної відповідальності також має низку дискусійних моментів.

Так, Н.В. Макарейко пропонує розглядати юридичну відповідальність в різних аспектах, зокрема як: міру державного примусу; покарання; реалізацію санкцій; обов'язок зазнати певні обмеження; обов'язок надати звіт (перед державою і суспільством); осуд правопорушника; реакцію суспільства на правопорушення; правовідношення [2, с. 103].

Заслуговує на увагу думка В.В. Яроша, який визначає наступні характерні ознаки юридичної відповідальності, які мають бути враховані при аналізі співвідношення досліджуваних категорій. Юридична відповідальність:

- розглядається як і будь-яке соціальне явище, характеризується багатогранністю та багатосторонністю, тому вона не є категорично однозначною;
- розділяється на відповідальність в позитивному та негативному аспектах. Проте останні є частинами одного соціального явища – юридичної відповідальності;
- має не тільки охоронний, а й регуля-

тивний характер: тобто ґрунтується на чинних правових нормах, які містять вимоги не порушувати правові приписи, що впливають на свідомість індивідів та формують у них відповідальне ставлення до права, суспільства, держави; регулятивна функція відповідальності знаходить практичне втілення у правомірній поведінці;

– набуває охоронної функції під час порушення правових приписів, тобто скоєння правопорушень. У даному аспекті вона характеризується примусом щодо порушника, який підлягає осуду з боку суспільства, держави і повинен зазнати негативних наслідків свого вчинку, а також забороняється скоєнню ним та іншими особами нових протиправних діянь [3, с. 21-22].

О.О. Красавчиков, розглядаючи питання співвідношення відповідальності і санкції, згрупував існуючі погляди науковців на дану проблему наступним чином:

1. відповідальність і санкції є рівнозначними поняттями;

2. поняття санкцій включає у свій зміст юридичну відповідальність;

3. відповідальність є більш широким поняттям і включає у свій зміст санкції [4, с. 10].

Перш ніж аналізувати окремі форми співвідношення досліджуваних категорій, необхідно зазначити, що теоретичний розгляд цієї проблеми має наукову цінність. Це відображається у встановленні видових ознак відповідальності або санкції.

Дискусійною залишається точка зору цивілістів М.І. Брагінського та В.В. Вітрянського, яка менш поширена в юридичній літературі щодо співвідношення санкцій та відповідальності, які стверджують, що це тотожні поняття [5, с. 659]. Вважаємо, що безумовно існує зв'язок між санкцією і юридичною відповідальністю, але ці поняття не співпадають. Не слід отожднювати юридичну відповідальність і санкції, оскільки це різні поняття у праві, і тому вони виражені в різних юридичних термінах та мають свій специфічний зміст.

Представники іншого погляду, за яким поняття санкцій включає у свій зміст юридичну відповідальність, аргументу-

ють свою позицію тим, що санкція включає і покарання, і виконання покладених обов'язків. Ці дві групи санкцій виражаються у настанні для порушника негативних майнових наслідків, позбавленні певних прав [6, с.77]. Такий підхід до співвідношення санкцій та відповідальності стали для вчених приводом до об'єднання в одне поняття санкцій всіх форм впливу на правопорушника.

На взаємозв'язок юридичної відповідальності і санкцій у своїх роботах звертав увагу О.Е. Лейст, позиція якого зводиться до того, що відповідальність не може отожднюватись із санкцією, відповідальність значно ширша, адже вона охоплює кваліфікацію правопорушення, застосування мір процесуального забезпечення та інші дії [7, с.103].

Юридичну відповідальність як відповідну реалізацію санкцій розглядають у своїх працях О.В. Абрамова, Н.В. Макареiko, Л.С. Явич [8, с. 7; 2, с. 125; 9, с. 136]. Зокрема, спільним для їхньої позиції є те, що, по-перше, юридична відповідальність розглядається як застосування відповідної санкції порушеної правової норми; по-друге, юридична відповідальність міститься в санкціях норм права; по-третє, відповідальність є результатом існування санкцій.

М.В. Соболев, аналізуючи співвідношення санкції правової норми та юридичної відповідальності, формулює висновок про те, що санкція юридичної норми виступає елементом юридичної відповідальності і є юридичною підставою для здійснення певних процесуальних дій на стадії реалізації відповідальності [10, с. 21].

В.В. Ярош у своєму дисертаційному дослідженні, порівнюючи поняття «санкція» і «відповідальність» на підставі сучасних досягнень галузевих наук, формулює висновок про появу новел у правовій доктрині, за якими санкція розглядається як значно ширше поняття, ніж відповідальність [3, с. 28].

На нашу думку, вказана вище позиція стверджувати, що такий правовий зв'язок інституту юридичної відповідальності надає йому об'єктивного характеру. Закрі-

плення потенційної можливості застосування юридичної відповідальності за певних умов (скоєння протиправного діяння) є підставою для застосування механізму юридичної відповідальності. Відсутність нормативної правової основи (відповідної санкції) позбавляє перспектив реалізації юридичної відповідальності.

Висновки

Охарактеризовані вище різні наукові погляди щодо співвідношення юридичної

відповідальності та санкції є свідченням того, що санкція та відповідальність знаходяться в тісному взаємозв'язку.

Розвиток юридичної науки та бурхливі інтеграційні процеси свідчать про те, що стали наукові погляди на проблему співвідношення санкції та юридичної відповідальності вимагають нових доктринальних підходів і переосмислення. Що може слугувати поштовхом для подальших наукових розробок та їх реалізації в законодавчому процесі.

Література

1. Косянчук П. Полісемія правової відповідальності відносно санкцій П. Косянчук // Підприємство, господарство і право. – 2010. – № 11. – С. 26-29.
2. Макарејко Н.В. Государственное принуждение в механизме обеспечения экономической безопасности: теоретические и прикладные проблемы : монография / Н.В. Макарејко. – Нижний Новгород : Нижегородская акад. МВД России 2011. – 331 с.
3. Ярош В.В. Кримінально-правові санкції за злочини у сфері службової діяльності : дис. ... кандидата юридичних наук : 12.00.08 / Віктор Віталійович Ярош. – К., 2015. – 225 с.
4. Красавчиков О.А. Ответственность, меры защиты и санкции в советском гражданском праве / О.А. Красавчиков // Проблемы гражданско-правовой ответственности и защиты гражданских прав. Сборник ученых трудов. – Свердловск, 1973. – Вып. 27. – С. 9-28.
5. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения: Изд. 2-е, испр. – М.: «Статут», 1999. – 848 с.
6. Кельзен Г. Чистое учение о праве. – М.: ЛН СССР ИНИОН. – 1987. – 114 с.
7. Лейст О.Э. Санкции и ответственность по советскому праву (теоретические проблемы) : Монография. – М.: МГУ, 1981. – 240 с.
8. Абрамова О.В. Санкции в советском трудовом праве : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 – «Трудовое право; право социального обеспечения» / О. В. Абрамова. – М., 1997. – 20 с.
9. Явич Л.С. Право и социализм. – М.: Юрид. лит., 1982. – 176 с.
10. Соболев М.В. Санкция как элемент юридической ответственности : автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» /М. В. Соболев. – М., 2006. – 24 с.